

УДК 626.81:504.064.3

Т. В. СЕМЕЩУК

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ВОДОКОРИСТУВАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ВОД

У статті описано сутність економічного механізму управління водокористуванням та охороною вод, проаналізовано його дієвість на теперішній час, виявлено недоліки. Запропоновано перспективні заходи щодо його удосконалення.

The article describes the essence of the economic mechanism of water use and protection of waters, analyzed its effectiveness at present, detected faults. Propose a long-term measures for its improvement.

Ключові слова: економічний механізм, басейнове управління водокористуванням, платежі та збори за використання за забруднення водних ресурсів, податкові пільги.

Сьогодні в Україні склалась досить складна водно-екологічна обстановка. Питання охорони, комплексного використання і відновлення рівноваги оточуючого природного середовища займає одне з провідних місць в економічному, політичному і соціальному житті держави.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю максимально ефективно використовувати водні ресурси та зменшувати антропогенне навантаження на них при складній екологічній ситуації, а це видається можливим при удосконаленні існуючих механізмів управління водокористуванням, зокрема економічного.

Вагомий внесок у дослідження проблем водокористування, взаємозв'язків у водогосподарській сфері, розроблення методичних підходів до оцінки стану водних ресурсів та шляхів вирішення актуальних еколого-економічних проблем зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: К.Г. Гофман, В.І. Данілов-Данільян, О.Ф. Балацький, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.А.Барановський,

© Семещук Т.В. - аспірантка Національного університету водного господарства та природокористування

Н.С. Бистрицька, В.В. Варанкін, О.О.Веклич, М.А. Хвесик, В.Я. Шевчук, В.А. Голян, С.О.Кондратьєв, Л.Г.Мельник, В.О. Лук'янихін, О.В. Яроцька, А.В. Яцик та ін.

Нагальність наявних проблем, їх практичне значення, недостатнє теоретичне дослідження та методологічне забезпечення обумовили подальше дослідження цього питання.

Системний аналіз сучасного екологічного стану водних об'єктів та організації управління охороною і використанням водних ресурсів дав змогу окреслити коло найактуальніших проблем, які потребують розв'язання, а саме:

- антропогенне навантаження на водні об'єкти внаслідок екстенсивного способу ведення господарства призвело до кризового зменшення самовідтворюючих можливостей річок та виснаження водноресурсного потенціалу;

- погіршення якості питної води внаслідок незадовільного екологічного стану джерел питного водопостачання поряд з існуючими технологіями водоочищення, які вже не забезпечують необхідного рівня водопідготовки;

- недосконалість економічного механізму водокористування і реалізації водоохоронних заходів;

- залишковий принцип виділення коштів на природоохоронні цілі, відсутність зв'язку планових завдань з розмірами шкоди внаслідок забруднення навколишнього середовища, недостатня їх орієнтація на кінцеві природоохоронні результати, спрямованість водоохоронних заходів головним чином на будівництво очисних споруд, а не на впровадження водозберігаючих технологій у суспільному виробництві;

- недостатня ефективність існуючої системи управління охороною та використанням водних ресурсів внаслідок недосконалості нормативно-правової бази і організаційної структури управління, відсутності автоматизованої системи моніторингу екологічного стану водних об'єктів, якості питної води і стічних вод у системах водопостачання і водовідведення населених пунктів і господарських об'єктів та достатнього природоохоронного контролю за використанням водних об'єктів.

Більш детально розглянемо економічний механізм водокористування та охорони вод, адже саме він довів свою ефективність у багатьох сферах діяльності.

Роль економічного механізму визначається його функціями. Перш за все, він націлений на економічне забезпечення раціонального водокористування і охорони водних об'єктів. Наступна функція стимулююча – полягає в створенні умов економічної зацікавленості підприємств і суб'єктів господарювання у виконанні вимог водного законодавства (податкові пільги, кредитні пільги, різноманітні заохочувальні заходи в сфері раціонального водокористування).

В кінцевому результаті, завдання економічного механізму полягає в тому, щоб за допомогою економічних заходів досягнути поставлених цілей державної політики в сфері відновленні, раціонального використання та охорони водних об'єктів.

Основу економічного механізму управління водокористуванням в Україні складають платежі за використання водних ресурсів, екологічні платежі та економічні санкції за екологічне правопорушення. Крім того, можна виділити такі елементи економічного механізму водокористування: плата за користування водними ресурсами; система економічного стимулювання водоохоронної діяльності; удосконалення ціноутворення з урахуванням екологічного фактору; екологічні фонди; екологічні програми; екологічне страхування [3].

Недоліки існуючого економічного механізму полягають в тому, що він не спонукає водокористувачів до впровадження екологічно безпечних способів ведення господарства, а лише змушує їх обмежувати свою природоруйнівну діяльність стосовно вимог нормативних актів, постанов і законів, що призводить до закономірного погіршення стану водних об'єктів.

Якщо оцінювати ефективність існуючої системи економічних інструментів природокористування за критеріями екологічної доцільності й поліпшення якості довкілля, то слід підкреслити його нерезультативність щодо розв'язання проблеми збереження навколишнього природного середовища та неспроможність забезпечити екологічно сприятливі умови господарювання.

До основних проблем дієвості економічних інструментів у водокористуванні та водоохоронній діяльності слід віднести:

- низьку економічну ефективність через застарілу нормативно-правову базу регулювання, систему оподатку-

вання рентного доходу від використання водних ресурсів (некоректність, негнучкість методики і порядку нарахування платежів, занижені їх нормативи і розміри, слабка кореляція розмірів платежів з рівнем ринкових цін на водні ресурси);

- невиправдано велика кількість пільговиків, обмежений (звужений) перелік видів водомісткої продукції як об'єктів оподаткування порівняно з міжнародною практикою та низький рівень їх оподаткування порівняно з європейським тощо;

- нерозвиненість (інколи – просто зародковий стан) впровадження деяких економічних інструментів, класичних для ринкових економік (екологічного податку на продукт, надання кредиту для здійснення водоохоронних заходів з безвідсотковими, низько відсотковими або з субсидованими відсотками), що зменшує економічний інтерес господарюючих суб'єктів до здійснення таких заходів [1];

- не спрацьовує пільгове оподаткування та зовсім не функціонує механізм цінового заохочення екологоконструктивної діяльності (“віртуальність” законодавчо визначених інструментів підсистеми “стимулювання раціонального використання природних ресурсів” економічного механізму природокористування);

- платежі за використання та забруднення водних ресурсів не відіграють належної їм ролі, адже вони дуже незначні порівняно з витратами які необхідні для відновлення водно-ресурсного потенціалу, формальний поділ коштів та відсутність гарантій на вирішення водогосподарських проблем.

Організаційно-економічний механізм водокористування можна вдосконалювати шляхом внесення змін у конкретні форми виробничих відносин (прибуток, ціна, кредит, фонди, податки тощо). Інакше кажучи, організаційно-економічний механізм можна вдосконалювати, вдосконалюючи притаманний йому інструментарій – форми та методи стимулювання раціонального водокористування (систему оподаткування, фінансування й кредитування природоохоронних заходів, економічної відповідальності за вододеструктивне господарювання тощо).

Для створення ефективного і гнучкого економічного механізму регулювання водних відносин, відповідно до

ринкових умов, основними заходами що посилять дієвість економічних інструментів можуть стати:

- передача в оперативне управління державним водогосподарським підприємствам водних об'єктів і земель водного фонду. Слід якнайшвидше завершити перехід від адміністративно-територіального принципу управління водними ресурсами до басейнового, що дасть можливість формування коштів поставити у відповідність з використанням водних ресурсів;

- запровадження коефіцієнтів коригування залежно від зміни концентрації токсичних речовин (прогресивне або регресивне екологічне оподаткування);

- впровадження механізмів дотримання регламентованих норм водокористування, зміна абсолютних показників сум штрафів за екопорушення (вони мають бути настільки значними, щоб виключити можливість одержання водокористувачами вигоди від порушення встановлених норм забруднення;

- розробити і впровадити механізми економічного стимулювання (пільгові тарифи, платежі) для водокористувачів, які здійснюють ефективну водоохоронну діяльність [4];

- розробка і впровадження системи заліку в рахунок платежів за забруднення тих коштів, які були витрачені водокористувачем на виконання водоохоронних заходів.

- закладення в основу розрахунків залежності плати за забруднення від загальних витрат водокористувачів на скорочення забруднення;

- встановлення порядку відрахування збору з прибутку підприємства-водокористувача замість віднесення цих коштів на собівартість його продукції;

- постійна індексація згідно нормативів збору і досягнутої зміни викидів шкідливих речовин, а також у зв'язку з інфляцією;

- економічне стимулювання впровадження мало- і безводних технологій, повторного використання стічних вод, замкнених (безстічних) систем виробничого водопостачання;

- формування механізму прискореної амортизації водоочисного обладнання та обладнання природоохоронного призначення;

- впровадження обов'язкового екологічного аудиту з метою оцінки впливу виробничих технологій на водні об'єкти та розробки способів їх удосконалення;

- визначення і зміна цільового надходження екологічного податку (зворотне фінансування – спрямування зібраних коштів не до держбюджету, а водокористувачам для підтримки конкретних водоохоронних програм).

- реформування чинної нормативної бази у частині визначення водних ресурсів як засобу виробництва;

- більш чітко і деталізовано визначити функції та відповідальність державних та місцевих органів влади у сфері водного господарства;

- впровадження цільового використання бюджетних коштів від штрафів тільки на вирішення екологічних проблем.

- впровадження міжнародних стандартів системи управління навколишнім природним середовищем.

Завдяки впровадженню надійних економіко-правових механізмів оздоровлення водних систем, створилися б такі умови виробничої діяльності, за яких господарюючим суб'єктам було б вигідно дотримуватись водоохоронних вимог, знижувати обсяги забруднення і запобігати його появі.

Висновки. На найближчу перспективу для забезпечення ефективного функціонування економічного механізму управління водокористуванням та охороною вод належить якнайшвидшому впровадженню басейнового принципу, що дозволить більш оперативним басейновим управлінням реагувати та вирішувати проблеми водокористування, самостійно приймати рішення щодо покарання забруднювачів та стимулювання екологічно безпечних виробництв. Також необхідно переглянути діючі та встановити значно вагоміші нормативи збору за спеціальне водокористування, посилити контроль за цільовим використання коштів, що надходять від зборів, та забезпечити використання цих коштів виключно у водоохоронних цілях. Тобто, створити основи економічного механізму, здатного забезпечити акумулювання коштів і цільове фінансування заходів за раціональною організаційною схемою спрямованою на раціональне використання водних ресурсів та ефективну охорону вод.

Бібліографія

1. Закон України «**Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року**» від 21.12.2010 р., № 2818-VI. – [Електронний ресурс] режим доступу - http://search.ligazakon.ua/1 doc2.nsf/link1/ed_2010_12_21/an/15/T1_02818.html#15
2. Постанова Верховної Ради України «**Про Національну програму екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води**» від 27.02.1997 р., №123/97-ВР. - [Електронний ресурс] режим доступу - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/123/97-ВР>.
3. Левковська А. В. **Формування фінансового механізму раціонального водокористування** / Левковська А.В., Ришова К. І., Ковшун Н.Е. // Вісник НУВГП. – 2012. – Вип.3(59) Серія «Економіка». – С 244-250.
4. Яроцька О.В. **Оцінка ефективності управління водогосподарським комплексом в умовах трансформації економіки України** // Збірн. наук. праць «Економіка природокористування і охорони довкілля» - 2008. – С 234-238.

Рецензент: д.е.н., професор Хвесик М.А.

УДК

С. С. СКАКОВСЬКА

РЕАЛІЗАЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОГО КРАЮ

Висвітлено результати комплексної оцінки рекреаційного потенціалу території Волині. Охарактеризовано сприятливі й лімітуючі умови та чинники розвитку туристсько-рекреаційної сфери в регіоні.

The results of complex estimation of recreational potential of territory of Volyn are reflected. Favourable and limiting terms and factors of development of tourist-recreational sphere are described in a region.

© Скаковська С.С. – викладач Національного університету водного господарства та природокористування